

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم اهل للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN :2564 -7903 Yıl/Year :3 - İlkbahar/Spring 2020 - Sayı / Issue :5

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 3 – İlkbahar / Spring 2020 – Sayı / Issue: 5

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

Araştırma Makaleleri / Articles

KUR'ÂN-I KERÎM'E GÖRE BELA VE MUSİBETLER KARŞISINDA İNSANIN DURUMU VE MANEVİ DEĞERLERİN ÖNEMİ

Mehmet Müftüoğlu*

Geliş Tarihi : 03 şubat 2020

Kabul Tarihi : 10 Mart 2020

Öz:

Korku, açlık, hastalık, mal ve can kaybı gibi insan hayatını olumsuz etkileyen, Kur'ân'da farklı çeşitlerine işaret edilen bela ve musibetler bir imtihan vesilesidir. Bela ve musibetler sebebiyle hayatındaki ani değişmelere karşı uyum sağlama ve başa çıkma becerisini kaybeden insan, içinde bulunduğu bu olumsuz durumdan kurtulmak ve tekrar normal hayata dönebilmek için manevi bir destek arayışı içerisine girmektedir. Bu kapsamda gerek Avrupa'da gerekse Türkiye'de özellikle hasta ve hasta yakınları için ilgili kurumlar tarafından manevi destek hizmetleri verilmeye başlamıştır. Zira manevi destek hizmetlerinin bela ve musibetlerle karşı karşıya gelen insanların hüznünlü gönüllerini ferahlattığına inanılmaktadır. Bela ve musibetlerle karşı karşıya gelen bireyler dini başa çıkma yöntemlerine başvurabildiği gibi, farklı başa çıkma stratejileri de kullanabilmektedir. Bu çalışmada Kur'ân-ı Kerîm'e göre bela ve musibetlerin çeşitleri ve musibetlerle başa çıkmada insanın durumu ve manevi değerlerin önemi ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Bela, Musibet, Manevi değerler, Sabır, şükür

IMPORTANCE OF HUMAN STATUS AND SPIRITUAL VALUES IN THE FACE OF TROUBLES AND CALAMITIES ACCORDING TO KOR'AN

Abstract:

Troubles and calamities that adversely influence human life like fear, hunger, disease, loss of property and life various types of which are pointed at Koran are occasions for test. A human who loses skill of adapting to sudden changes in his life and coping because of troubles and calamities embark on a quest for moral support for getting rid of negative situation he is in and to return normal life again. In this scope, relevant agencies started to provide spiritual support services in both Europe and Turkey especially for patients and patient's relatives. Because, it is believed that moral support services relieve sorrowful souls of people who face troubles and calamities. Individuals who encounter troubles and calamities may seek religious methods of coping, also they can employ different coping strategies. This study handles types of troubles and calamities and importance of human status and spiritual values in coping with calamities according to Koran.

Keywords: Kor'an, Trouble, Calamity, Spiritual values, Patience, Gratitude

Giriş

Hayatı ve ölümü kimin daha iyi amel edeceğini denemek için yaratan yüce Allah,¹ doğumla başlayıp ölümle sona eren hayat yolculuğunda, insanın malının veya canının zarar görmesi gibi, karşı karşıya geldiği bela ve musibetleri ilahi imtihanın bir parçası olarak nitelendirmektedir.² Söz konusu imtihan gereği insan kimi zaman çöllerde yolunu

* Dr. Öğrt. Üyesi, Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, mehmetmufutuoglu@trakya.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7560-4867.

İntihal: Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal iğermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Atıf / Citation: Müftüoğlu, Mehmet. "Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Bela ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu ve Manevi Değerlerin Önemi". *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* / 5 (Nisan 2020): 8-28.

¹ el-Mülk, 67/2.

² el-Bakara, 2/155.

şaşırabilmekte, kimi zaman denizlerde dalgalarla boğuşmak zorunda kalmakta, kimi zaman da kendisini karşı koyamayacağı deprem, sel, yangın, fırtına ve kasırğa gibi felaketlerin içinde bulmaktadır. Bazen devasız bir hastalığa yakalanabiliyor, en sevdiklerini ve ömür boyu çalışıp didinerek elde ettiği malını kaybedebiliyor. Kimi zaman bakmakla yükümlü olduğu evlatlarına, ailesine sahip çıkamaz hale gelebiliyor.

Bela ve musibetler her ne kadar insanın malıyla ve canıyla alakalı olsa da maneviyatını da etkilemeyebilmektedir. Kendisini çaresizlik duygusu içerisinde hisseden insan, tabii olarak bir an önce normal hayatına dönmek için çözümler ve çıkış yolları arar. Bu arayışı esnasında çalmış olduğu bütün kapılar kapanabilir ve yollar daralabilir. Bütün ümitleri kesilebilir, hayalleri ve emelleri son bulabilir, tutunduğu ipler kopabilir. Koskoca dünya kendisine dar gelebilir ve kendisini nefes alamaz halde hissedebilir. Bu sebeplerden ötürü insan, bir an önce kalbindeki elemi, üzüntüyü ve kederi hafifletecek hoş bir söz duymak, kendisini teselli edecek bir dost yüzü görmek, samimi bir kalple dua edeceği yüce bir varlığa ümitlerini bağlamak, tutunabileceği yüce bir ideale sarılmak ister. Bugün bütün dünyanın gündemini meşgul eden ve neredeyse tamamını etkileyen bir musibet olan Korona virüsünün yol açtığı salgın hastalığın, insanların yüreklerine korku, endişe ve ümitsizlik sokmadığını düşünmek mümkün değildir. Zira virüse karşı henüz bir aşı veya ilacın geliştirilememiş olması, insanların bela ve musibetler karşısında acizliklerini anlamalarına vesile olurken, bu kapsamda alınan tedbirlerle birlikte, başta inancı olmak üzere, imanının gereği olan sabra, tevekküle, duaya, kadere, yani manevi değerlere sığınmak zorunda kaldığını görmekteyiz. Sağlam bir iman, ümitlerini bağlayacağı ve tutunacağı yüce bir ideali olmayan ve maneviyatı zayıf olan insanların bela ve musibetler ile başa çıkmasının daha zor olacağı kanaatindeyiz. Dolayısıyla sebep ne olursa olsun ümitsizliğe düşen insanın, hayatındaki bu olumsuz değişiklikle başa çıkabilmesi için her şeyden önce maneviyatının güçlendirilmesi gerekmektedir. Zira manevi desteğin, hastanelerde şifa bekleyen hastaların, huzurevlerindeki yaşlıların, çocuk yuvalarındaki korunmaya muhtaç çocukların manevi dünyalarına büyük katkısının olduğu düşünölmektedir.³

Her şey normal bir şekilde devam ederken, bela ve musibetler sebebiyle hayatındaki ani değişmelere karşı bireyin uyum sağlama ve baş edebilme becerisini kaybetmesi, ümitsizliğe düşmesi ve üzülmeye de tabiidir. Zira insan için bu olumsuzluklar, onun ömür sermayesinden maddi bazı şeylerin yok olmasına veya zarara uğramasına sebep olmaktadır. Ancak insan, hayatını olumsuz yönde etkileyen bela ve musibetleri çaresizlik içerisinde üzüntü ile ya sabır, şükür, rıza ve tevekkülle ya da şikâyet ve isyan ile karşılamaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'i tedebbür ederek, yani ayetlerini derinlemesine ve arka planını düşünerek okuduğumuzda, yüce Allah'ın birtakım musibetlerle imtihan ettiği kullarına başta sağlam bir iman olmak üzere, dua, zikir, şükür, sabır ve tevekkül gibi yüce idealler ve manevi değerlerle destek olduğunu görölmektedir. Zira bu değerlerin insanın maneviyatını güçlendirdiğine, cesaretlendirdiğine ve bireyi hayata bağladığına inanılmaktadır. Ancak bu değerlerin eğitim yoluyla bireye önceden kazandırılması gerekmektedir. Hayatın bir gerçeği olan bela ve musibetlere karşı insan önceden hazır hale getirilir ve bu konuda eğitilirse, içine düştüğü olumsuzluklar karşısında manen daha güçlü olabilir ve bela ve musibetlerle daha kolay başa çıkabilir.

Hasta ziyaretlerinin, cenazeye katılım ve genel musibetler karşısında insanların taziye dilekleri geleneğinin bütün Müslöman toplumlarda dini bir vazife olarak Hz. Peygamber

³ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikoljisi* (İstanbul: Timaş, 2009), 51.

döneminden beri devam ettiği bilinen bir gerçektir. Yahudi ve Hristiyanlık tarihinde ise manevi rehberlik hizmetlerinin 3000 yıllık bir geçmişi vardır.⁴

Ülkemizde manevi destek olarak nitelendirilen hizmeti, manevi bakım başlığı altında Hollanda örneği olarak ele alan Arslan Karagül, manevi bakımı bir din ve inanç desteği olarak nitelendirmekte, bunu da acılı, sıkıntılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, ani değişimlerle bireyde meydana gelen kriz durumlarında ona, inanç açısından destek olmak, varsa sorularına danışmanlık etmek ve ibadetlerine rehberlik etmek şeklinde açıklamaktadır.⁵

Almanya’da verilen manevi destek hizmetleri ise, ilaç tedavisinin dışında özellikle, hasta, hasta yakınları ve ilgililerin Tanrı ile olan irtibatlarını kuvvetlendirmek ve onlara bir ümit ışığı sağlamaları konusunda destek olmaktan ibarettir. Bugün Almanya’da “Seelsorge”,⁶ Hollanda’da “geestelijke versorging” kavramlarıyla ifade edilen manevi bakım (destek) hizmetleri Avrupa’da hastane, hapishane ve askeriye gibi resmî kurumlarda dinî ve dinî olmayan her türlü manevi yardım ve destek adı altında yürütülmektedir.⁷

“Manevi bakım” (Seelsorge) hizmeti Protestanlarca kilisenin asli bir vazifesi olarak görülmektedir. Zira İncil’de Hz. İsa’nın, hastaları ziyaret ettiği, hasta ve yaşlıların şifası için dua edilmesine dair tavsiyelerde bulunduğu bildirilmektedir. Bu nedenle, kilise, hastanelerde manevi bakım hizmeti sunarak dinin manevi misyonunu yerine getirmiş olur. Hristiyan inancına göre hastalık, fiziksel zarar görmeye ilaveten her zaman, insanın maneviyatını da etkiler. Tanrı sözünün bedeni ve ruhu güçlendirip rahatlatmaya yardımcı, dolayısıyla da hasta için manevi bakımın gerekli olduğuna inanılmaktadır. Manevi bakım, fiziki, zihnî, ruhi ve sosyal hakikatlerle karşı karşıya bulunan tüm insanlara, Tanrı aracılığı ile gerçekleştirilen bireysel inanç ve hayat desteğidir. Bu destek krizlerin üstesinden gelmeye, güçlenmeye, rahatlamaya, eşlik etmeye, sorunları çözmeye yardımcı olur. İnsanların Hristiyan inancı çerçevesinde hayatlarını anlamlandırmalarına katkı sağlar. Kısaca manevi bakım, yaşam ve inanç yardımı olarak anlaşılmaktadır. Manevi destek, buna ihtiyaç duyan kişilerin durumlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Hastanelerdeki manevi bakım öncelikle hastaların, karşılaştıkları durumun ne olduğu konusunda ilgilenir ve bu durum karşısında güçlü olunmasına yardımcı olmayı hedefler. Hastanelerdeki manevi danışman teselli ve şifayı üstlenmez. Onun görevi, zor durumunda bulunan hastaya, ölümün bir son olmadığını, kimsenin yok olmayacağını ve hiçbir şeyin (hastalık, ölüm, bir melek veya başka bir güç, geçmiş, gelecek vs.) insanı Tanrı sevgisinden mahrum edemeyeceğini hatırlatmaktır. 2010 yılının başında Almanya’nın Rheinland eyaletinde Protestan Kilisesi’nin bulunduğu bölgelerde, 109’u tam zamanlı olarak çalışan 152 rahip ve rahibe ile farklı görevleri olan 308 klinikte manevi bakım görevlisi çalışmaktadır.⁸

Nurullah Altaş tarafından yapılan bir araştırmaya göre hastanelerde hastalara yönelik manevi destek uygulaması Türkiye’de 1995’te resmen başlamış, ancak 1996 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2009 yılında düzenlenen IV.

⁴ Mehmet Küçük, *Bir Psikoloğun Kaleminden Manevi Rehberlik* (İstanbul: Ahir Zaman Yayınları, 2017), 28.

⁵ Arslan Karagül, “Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi” *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14/40, Ocak-Hazira, 2012, 14/40: 7.

⁶ Tobias Kirschhof, *Seelsorge in den Krankenhäuser des Evangelischen Johannesstifts*, (PDF: Evangelischen Johannesstifts, 2019), 4.

⁷ Karagül, “Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi”, 7.

⁸ Jürgen Sohn, *Krankenhausseelsorge als Aufgabe der Kirche und des Krankenhauses* (PDF: Evangelische Kirsche im Rheinland, 2012), 6-10.

⁹ Nurullah Altaş, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Deneysel Araştırma)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXIX/1 (1999): XXXIX/1.

Din Şurasında ele alınan konulardan biri de özellikle; afetler, ölümler, depresyonlar, boşanmalar, mahkumiyetler, yaşlılık ve çeşitli hastalıklarla karşı karşıya gelen insanları, içinde buldukları üzüntülü durumdan kurtaracak, onları teselli ve teskin edecek, rahatlatacak manevi destek, dini danışmanlık ve rehberlik konusu olmuştur.¹⁰

07.01.2015 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İş Birliği” protokolü imzalanmıştır. Söz konusu protokolün amacı; Sağlık Bakanlığı’na bağlı hastane ve kurumlarda talep eden hastalara, hasta yakınlarına, hastane personeline, içinde buldukları şartlar göz önünde bulundurularak moral, motivasyon ve manevi destek sağlamak, dini, manevi konularda danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunmaktır. Protokolde belirlenen ortak yükümlülüklerin birinci maddesi ise, başkanlık ve bakanlığın birlikte düzenleyeceği eğitim müfredatını belirlemeyi ve bu kapsamda görevlendirilecek personele hizmet içi eğitim vermeyi içermektedir.¹¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, sağlık kuruluşlarında manevi destek hizmetlerinin yürütülmesine dair yönergede manevi destek hizmeti aşağıda şekilde tanımlanmıştır:

“Dini referanslardan hareketle, insanların üzüntülü, sıkıntılı, korkulu hallerinde, yalnızlık ve ümitsizlik duygularına kapıldıklarında, ani değişimlerle gelen kriz durumlarında, maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama ve baş edebilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmayı, varsa sorularını cevaplamayı, hayatlarına yeni bir anlam vermelerine eşlik ederek onlara moral kazandırmayı ifade etmektedir”.¹²

Yönergede geçen “dini referanslar” ifadesi bu çalışmanın da ana eksenini oluşturmaktadır.

Türkiye’de ilk kez 07-10 Nisan 2016 tarihleri arasında İstanbul’da uluslararası düzeyde ve içerikte “I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi” gerçekleştirilmiştir.¹³ Söz konusu kongrenin amacı dini, manevi ve ahlâki değerleri ön plana çıkararak bu değerlerin bireysel ve sosyal hayata yaptıkları katkıları takdir etmek ve bireyin hayatına dokunan din ve maneviyat algısına yönelik akademik ve kamusal bir farkındalık oluşturmak olarak belirlenmiştir. Böylece toplumun özünü oluşturan ailedeki çiftlerin terapisinde; cezaevlerindeki tutukluların rehabilitasyonlarında, hastanelerde şifa bekleyen hastalarla, dini, milleti, bayrağı, vatani ve mukaddesatı için canlarını feda etmeye hazır askerlere moral ve motivasyonun sağlanmasında; sosyal hizmetler kurumlarındaki yetim, öksüz, yaşlı ve dezavantajlı gruplara manevi destek sunulmasında din ve maneviyatın rolünün ve katkısının incelenmesi hedeflenmiştir.¹⁴

Türkiye’de branşlaşma daha yeni olmakla birlikte, söz konusu alanda konuyu kapsamlı bir şekilde ele alan çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi “Manevi Destek Bağlamında Hz. Peygamber’in Hastalara Yaklaşımı” başlığını taşıyan Garip Aydın’ın çalışmasıdır. Bu çalışmada Aydın, manevi destek hizmetlerinin profesyonel anlamda Almanya’da 1970’li yıllardan sonra başladığını hem Hristiyan hem de Müslüman hastalara yönelik bu hizmetleri yürütecek personel için sertifika veren eğitim müesseselerinin kurulduğunu ve eserler telif edildiğini ifade etmektedir. Aydın bu çalışmada, Arif Korkmaz’ın Hastanede Dini Hayat

¹⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, *IV. Din Şurası* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009).

¹¹ (DİB, 16 Şubat 2020).

¹² 04/05/2017 tarih ve 65752239.010.04-E.12947 Başkanlık onayı ile yürürlüğe girmiştir.

¹³ Mustafa Koç, “Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Bağlamında ‘I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi üzerine Bibliyometrik Analizler”, *Gaziosmanpaşa İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/2 (2016), 40.

¹⁴ Koç, “Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Bağlamında ‘I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi üzerine Bibliyometrik Analizler”, 43.

isimli çalışmasından, Ömer Faruk Söylev'in Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberliğin İmkân ve Yöntemlerine dair çalışmasından, Turgay Şirin'in Dini Danışmanlık ve Rehberlik İhsan Modeli çalışmasından ve Hasan Mollaoğlu'nun Amerika'da Uygulanan Manevi Destek Uygulamalarına yönelik çalışmasından bahsetmektedir.

Konu ile ilgili bir diğer çalışma ise, hastalar, hasta yakınları ve hastane çalışanları üzerine, Ayten ve arkadaşları tarafından yapılan “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi” başlığını taşıyan bir araştırmadır. Bu çalışmada, yaşları 16 ile 64 arasında değişen 114 kişiye, “Dini Başa Çıkma Ölçeği”, “Şükür Ölçeği” ve “Hayat Memnuniyeti Ölçeği” uygulanmıştır. Söz konusu çalışma, hayatın zorluklarıyla başa çıkma sürecinde, bireylerin “Allah’a yalvarma, ibadetler yoluyla Allah’a yakınlaşma, hayatını dini çerçevede sorgulayarak pişmanlık ve tövbe ile yeniden hayatına yön verme” gibi dini başa çıkma etkinliklerine başvurma sıklıklarını ve şükür hissine sahip olma ile hayat memnuniyet düzeyleri arasındaki ilişkileri ele almaktadır.¹⁵ Araştırmaya göre, yaşadıkları problemler karşısında insanların Allah’a şükürünün ölçüsü ve içinde buldukları durumdan kurtulmak için duaya yönelme sıklığı yaş ve cinsiyete göre değişebilmektedir. Erkekler bir problemle karşılaştıklarında sorunları düzeltmesi için yüce Allah’a yalvarma şeklindeki dini yalvarma tarzındaki başa çıkma etkinliklerini kadınlara göre daha sık kullanmaktadır. Buna mukabil kadınların şükür düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir. Hastaların, “ibadet ve dualarla Allah’a yakın olmaya çalışarak dinî başa çıkma etkinliklerini kullanma sıklıklarının, hasta yakınları ve hastane çalışanlarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Hastaların hayatlarından memnuniyetleri hasta yakınları ve hastane çalışanlarına nazaran daha düşük olduğu görülmüştür. Hayatından memnun olanların şükürlerinin memnun olmayanlara nazaran daha ziyade olduğu tespit edilmiştir.¹⁶

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında 2015 yılında yapılan protokoldeki hususlarla 2016'da İstanbul'daki “I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi”nde zikredilen ve ilgili bireylere manevi desteğin sağlanması yönünde tezahür eden yaklaşım İslam dininin başlangıcından beri üzerinde hassasiyetle durduğu konulardandır. Ayrıca modern tıpta, insanların hastalıklarının tedavisi için uzmanlaşmanın gerekli oluşu gibi manevi destek ve dini rehberlik hizmetlerinde de uzman kişilerin yetiştirilmesinin son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu manada Diyanet İşleri Başkanlığının Sağlık Bakanlığı ile yapmış olduğu yukarıda zikredilen protokol manevi danışmanlık hizmetleri açısından isabetli bir başlangıçtır. Ancak, manevi desteğe ve dini danışmanlığa muhtaç insanlar sadece hastanelerde yatan hastalarımızdan ibaret değildir. Bugün pek çok kişi maddi sıkıntılarından ötürü kendilerinin ve başkalarının canına kıyabilmekte, bağımlısı olduğu maddeyi temin etmek için yakınlarına veya başkalarına zarar verebilmektedir. Yine ailesiyle, patronuyla, amiriyle, memuruyla geçinemediği için cinnet geçirebilmekte, yaşlı anne-babasına tahammül edemediğinden ve daha başka sebeplerden ötürü sinir krizlerine girebilmekte ve böylece hem kendisine hem çevresine zarar verebilmektedir.

İçinde yaşadığımız toplumda bu türden insanların azımsanamayacak derecede çok olduğu bilinen bir gerçektir. Yukarıda zikredilen çalışmalar farklı yerlerde farklı başlıklar altında gerçekleştirilmiş olsa da manevi desteğe muhtaç olan insanlara dini referanslarla destek

¹⁵ Ali Ayten vd., “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti ilişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 12/2 (2012), 49. (45-79)

¹⁶ Ayten, “Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma ”, 75-76.

olmak ve manen rahatlatmaya yönelik faaliyette bulunmak şeklinde özetlenebilecek muhteva ve hedefleri açısından benzer özellikler taşımaktadır.

Özelde inanan muttakilere, genelde ise tüm insanlara, doğruya, iyiye ve güzele götürmek suretiyle rehberlik eden Kur'ân-ı Kerîm, korku, hastalık, mal ve can noksanlığı gibi bela ve musibetler sebebiyle yolunu şaşırması, ne yapacağını, nereye sığınacağını bilemeyen insanın imdadına yetişmekte, manevi destek konusunda da ona rehberlik etmektedir. Korku, ümitsizliğe kapılma ve çaresizlik duygusu içerisinde olan insanın, karşı karşıya kaldığı yeni duruma uyum sağlamasına ve onunla baş edebilme becerisini geliştirmesine yardımcı olacak ve sorularına dini referanslarla cevap vererek rahatlatmanın yanında kaybettiği maddi şeyleri manevi sermayeye dönüştürerek onu mutlu edecek manevi desteğin önemli olduğu düşünülmektedir. Söz konusu manevi desteğin Kur'ân-ı Kerîm'de ifadesini bulan "dua, zikir, sabır, şükür, rıza ve tevekkül" gibi manevi değerlerin kazandırılmasıyla gerçekleştirilebileceğine inanılmaktadır.

Çalışmanın amacı, Kur'ân-ı Kerîm'e göre bela ve musibetlerin çeşitleri ve musibetlerle başa çıkmada kendisini çaresiz ve yalnız hisseden bireylerin durumlarını tespit ederek özgüvenlerini kazanmaları ve maneviyatlarını güçlendirilmeleri hususunda Kur'ân-ı Kerîm'de tavsiye edilen manevi değerlerin rolünü incelemektir. Ülkemizde gerek akademik araştırma alanı olarak gerekse uygulama sahaları itibarıyla dini referanslarla manevi destek ve dini başa çıkma hizmetleri henüz yeni olduğundan çalışmamızın bundan sonra bu sahada yapılacak olan çalışmalara, özellikle bu alanda hizmet vereceklere ve manevi desteğe muhtaç olan herkese ışık tutacağını ümit etmekteyiz.

Çalışmamız İslam dininin ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'in rehberliğinde ele alınacaktır. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîmde "bela" ve "musibet" kavramları ile bunlarla ilişkisi olduğunu düşündüğümüz "dua, zikir, sabır, şükür, rıza ve tevekkül" gibi kavramların geçtiği ayetler çeşitli tefsirlerden yararlanılarak değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

- Bela ve Musibetlerin mahiyeti ve çeşitleri nelerdir?
- Bela ve Musibetler karşısında insanın durumu nedir?
- Bela ve musibetlere karşı manevi değerlerin önemi nedir?

1. Kur'ân-ı Kerîm'de Bela ve Musibetler

Kur'ân-ı Kerîm'de değişik kalıplarda 38 yerde geçen "bela" ve 75 yerde geçen "musibet" kavramları¹⁷ Arapça asıllı olup Müslümanlar tarafından genelde her ikisi de insanları elem, keder ve üzüntüye sevk eden olumsuz hadiseler için kullanılır. Mesela biri bir başkasına, İslam dinince hoş karşılanmasa da beddua edeceği zaman "Allah belanı/belasını versin" der. Halbuki bela gam, keder, üzüntü ve bir konuda şiddetli gayret göstermek manalarına gelir. Fiil olarak kullanıldığında ise bela denemek ve imtihan etmek anlamlarına gelir. Bela kelimesinden türeyen "ibtıla" kelimesi de aynı şekilde nimet ve külfet ile imtihan etmek anlamına gelmektedir.¹⁸

1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Bela ve Çeşitleri

¹⁷ Muhammed Fuad Abdülbâkî, "bela", "musibet", *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, (Lübnan/Beyrut, 1992), 172, 527.

¹⁸ *el-Meacim el-arabiyye*, "bela".

Kur'ân-ı Kerîm'e göre ibtila bir imtihandır. “İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden, sadece “iman ettik” demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar?”¹⁹ mealindeki ayeti kerimede geçen “ibtila” kavramı imtihan anlamında kullanılmış olup müminlerin veya müminin diyenlerin bir şekilde imtihana tabi tutulacağını ima etmektedir. Bu imtihan bazen hayırla bazen şerle olabilir. “Her can ölümü tadacaktır. Denemek için sizi hayırla şerle de imtihan ederiz. Sonunda bize döneceksiniz”.²⁰

Belalar bazen müminle münafığı ayırt etmek için olabilir. Hendek savaşının en şiddetli anında, hendek kazımı esnasında sahabe, önlerine çıkan bir kayayı parçalayamayınca, durumu Hz. Peygambere bildirmişlerdi. Allah Resulü kayayı parçalayınca, Selman-ı Farisi ile Allah Resulü arasında geçen konuşma neticesinde, Yüce Allah münafıkların tutumunu dile getirdikten sonra “İşte bu noktada müminler imtihana çekilmiş, şiddetli bir surette sarsılmışlar da sarsılmışlardı” mealindeki Ahzab suresi 11. ayetindeki ibtila ile müminlerle münafıklar, sebat edenlerle sarsılanlar imtihan edilmiş ve kimin mümin, kimin münafık olduğu ortaya çıkmıştır.²¹

İnsan bazen nimetle, bazen de külfet ve sıkıntıyla imtihan edilebilir. “*Amma insan, her ne zaman rabbi onu imtihan edip de ona ikram eylesen, ona nimetler verirse, o vakit rabbim bana ikram etti der. Amma her ne zaman imtihan edip rızıkını daraltırsa o vakit de rabbim bana ihanet etti der*”.²² Bu durumda İnsan genelde nimet karşısında sevinirken nimetin elden gitmesi durumunda üzülür. Elmalı bu iki ayetin tefsirini şöyle ele almaktadır: “Her iki durum kul için bir imtihandır. İmtihan için olan rızık genişliğini, dünya refah ve nimetini mutlak ikram da saymak da doğru değil, rızık darlığını mutlak ihanet olarak saymak da doğru değildir”.²³

1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Musibet

Musibet sözlükte, karşı karşıya geldiğinde insanın hoşlanmadığı her şeydir.²⁴ Cürcani'ye göre musibet; insan tabiatının hoş karşılamadığı ölüm ve benzeri şeydir.²⁵ Bakara suresi 155. ayette ifade edilen, korku, can ve mal noksanlığı, hastalık gibi durumlar musibetle ilgili bu tariflerin içerisine girmektedir. Kur'ân-ı Kerîmde musibet kavramının şükür kavramı ile aynı sayıda geçmesi hem musibetle şükürün ilişkisini hem de her iki konunun müminler açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

1.2. Kur'ân-ı Kerîm'de Musibetlerin Sebepleri ve Çeşitleri

Bir kısım musibetler vardır ki, insanların ilahi veya devletin koyduğu yasaları kasıtlı olarak ihlali nedeniyle meydana gelmektedir. Bu tür musibetlerin neticesinde insanların malı, canı telef olabilmekte, sağlığı bozulabilmekte, başka insanlar, hayvanlar ve üzerinde yaşadığı çevre zarar görebilmektedir. Mesela trafik kurallarına uyulmaması, mal ve can kaybına neden olabilmektedir. Zararlı yiyecek ve içecekler sebebiyle kişi sağlığını kaybedebilmektedir. Bu tür zararlar insanın hür iradesiyle ve kendi eliyle sebep olduğu gerek kendisinin gerek başkalarının zarar görmesine neden olan musibetlerdendir. Bu tür musibetlere sebep olanlar hem bu dünyada hem de öbür dünyada cezasını çekecektir. Kur'ân-ı Kerîm'de İsrail oğulları bu konuda şu ifadelerle uyarılmaktadır: “*Size rızık olarak verdiğimiz iyi ve temiz şeylerden yiyin ama bunda*

¹⁹ el-Ankebut, 29/2.

²⁰ el-Enbiya, 21/35.

²¹ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 6/3880.

²² el-Fecr, 89/14-15.

²³ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5808.

²⁴ İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfi. "musibet" *Lisanu'l-arab*. (PDF:Beyrut, t.y.).

²⁵ Cürcani, Muhammed es-seyyid eş-şerif, "musibet", *Mu'cemü' et-Tarifât*, (PDF t.y.), 182.

ölçüyü aşmayın, yoksa gazabıma uğrarsınız; kim gazabıma uğrarsa artık uçuruma yuvarlanmış demektir”.²⁶

İsabet ettiği ve zarar verdiği belde, toplum ve fertler açısından bakıldığında Kur’ân-ı Kerîmde biri ceza niteliğinde, diğeri imtihan niteliğinde olmak üzere musibetin iki çeşidine rastlıyoruz.

1.2.1. Ceza Niteliğinde Olan Musibetler

Musibetin bu çeşidi, ya herhangi bir bölge halkının tamamını kapsayan umumi, ya da sadece musibeti hak eden ferdi etkileyen ferdi musibetlerdir. Nuh tufanı,²⁷ Lut kavminin üzerine taşların yağdırılması,²⁸ Ad kavminin kasırğa ile yok edilmesi,²⁹ Firavun’ un kavminin hayatlarını alt üst eden çekirge, haşarat, kurbağalar ve kanın gönderilmesi,³⁰ Kur’ân-ı Kerîm’deki umumi musibetlere örnektir. Görüldüğü gibi bu gruba giren umumi musibetler, belli belde veya ülke halkının tamamının veya çoğunluğunun haddi aşmaları ve günahları nedeniyle Allah tarafından bir ceza olarak verilmektedir.

Umumi musibetin bir diğere çeşidi coğrafi bölgeye zarar vermeden, sadece o bölgede yaşayan insanlardan ilahi buyruğa uymayanların tamamını etkileyen musibettir. Bunun en bariz örneği hakka tabi olmamaları sebebiyle Şuayb peygamberin kavminden iman etmeyenler için gönderilen musibettir. Kur’ân onların durumunu şu şekilde ifade ediyor: “*Emrimiz gelince, Şuayb’i ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Zulmedenleri de korkunç bir gürültü yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar. Sanki orada hiç oturmamışlardı. İşte böyle, Semud’un yıkıldığı gibi Medyen de yıkılıp gitti!*”³¹ Bu ayette geçen musibet, bölgenin coğrafi yapısına zarar vermeden sadece zulümleri sebebiyle halkının geneline etkileyen musibete örnektir.

Ceza niteliğindeki musibetin ikincisi, kişinin küfür, şirk vb. gibi yüce Allah’a isyanında ısrarının ve inadının neticesinde dünyada karşılığını bulduğu türdür. “*Sonunda biz onu ve evini barkını yerin dibine geçirdik. Artık Allah’a karşı ona yardım edecek adamları olmadığı gibi, kendi kendini kurtarabilecek durumda değildi*”.³² Bu ayette, biriktirdiği servetine ve gücüne güvenerek, Allah’a isyanı ve insanlara zulmünden dolayı yerin dibine geçirildiği bildirilen Karun’un durumu, sadece onu ilgilendiren, sadece ona zarar veren bireysel musibete örnektir. Bu üç tür musibet insanların hakka uymayıp, küfürde ve şirkte ısrar etmeleri nedeniyle cezalarını/karşılıklarını bu dünyada buldukları musibetlerdir.

İnsanın kanunları ihlali neticesinde musibete neden olması bazen kasıtlı değil ama cehaleti nedeniyle olabilmektedir. Bu durumda da insan sorumluluktan kurtulamaz. Zira cehalet bir mazeret olarak kabul edilemez. Yani insan cehaleti neticesinde karşılaştığı musibetin cezasını uğradığı zararlarla bizzat kendisi çekmektedir. “*Şüphesiz ki Allah insanlara zulmetmez, ancak insanlar bizzat kendilerine zulmederler*”³³ ifadeleriyle yüce Allah bu hususa işaret etmiştir.

²⁶ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, çev. Hayrettin Karaman & Ali Özek & İbrahim Kâfi Dönmez & Mustafa Çağrırcı & Sadrettin Gümüş & Ali Turgut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2016), Taha, 20/81.

²⁷ Lokman, 24/14.

²⁸ Hud, 11/82-83.

²⁹ el-Hakka, 69/6-8.

³⁰ el-Araf, 7/132-133.

³¹ Hud, 11/94-95.

³² el-Kasas, 28/81.

³³ Yunus, 10/44.

1.2.2. İlahi İmtihan Gereği Takdir Edilen Musibetler

Kur'ân-ı Kerîm'de “Herhangi bir günahın ve suçun cezası olmaksızın sırf kulların imanının derecisini, sabrını, şükrünü denemek için, imtihan için takdir edilen” musibetlerin var olduğundan bahsedilmektedir. “İnsanlar, denenip sınavdan geçirilmeden, sadece ‘iman ettik’ demekle bırakılacaklarını mı sanıyorlar”³⁴ mealindeki ayette bu sınava işaret edilmektedir.

Kullarının musibetlerle imtihan edilmesinin sebep ve hikmetini yüce Allah şu şekilde bildirmektedir: “Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah’a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da ahiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsrân işte budur”.³⁵ Görüldüğü gibi böyle bir imtihanla insanın kulluğu ve imanı yüce Allah tarafından imtihan edilmektedir.

Yukarıda zikredilen “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele” mealindeki ayette geçen musibetler herhangi bir sebebe dayanmaksızın sırf kulların sabrını denemek için, yani imtihan için olan musibetlere örnektir. “Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiç hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz bu Allah’a göre kolaydır. Kaybettiklerinize üzülmesiniz ve O’nun size verdikleriyle şıarmayasınız diye böyle yapmıştır”³⁶ mealindeki ayetlerdeki kastedilen musibetler de aynı şekilde ilahi imtihan gereği takdir edilen musibetlerdendir.

Ceza niteliğinde olan musibetler karşısında kulun yapabileceği bir şey bulunmamaktadır. Ancak ilahi imtihan gereği olan bela ve musibetler karşısında inanan insanın tutumu ne olmalıdır? Her şey normal bir şekilde devam ederken, hayatını olumsuz etkileyen bela ve musibeti insan nasıl ve ne ile bertaraf edebilir? Bu sorulara en güzel cevabı Yüce Allah Bakara suresi 155. ayette sabır yolunu göstererek cevabı vermektedir.

2. Bela ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu ve Manevi Değerlerin Önemi

İnsan gelişim sürecinden itibaren maruz kaldığı olumsuzluklar karşısında madden ve manen etkilenmektedir. Bazen korku, bazen endişe ve umutsuzluk içerisine girebilmektedir. Özellikle gelişim çağındaki insanın maruz kaldığı olumsuzluklarla başa çıkabilmesi için onu rahatlatacak ve özgüvenini geliştirecek manevi desteğe ihtiyaç vardır.³⁷ Nitekim maneviyat insanın maruz kaldığı kaygı ve stresleriyle başa çıkmasında ona yardımcı olur.³⁸ İnsanın maneviyatının güçlenmesi ve özgüveninin gelişmesi için manevi değerlerin eğitim yoluyla insana kazandırılması son derece önemlidir. Zira genel olarak değerler bireyin ve toplumun yaşama kalitesini ve motivasyonunu arttırmaktadır.³⁹

Arapça bir kelime olan “manevi” kavramı, mana’ya ait, mana ile alakalı anlamında, maddi olanın zıttı olup çoğulu “maneviyattır”. Maneviyat ise ferdin veya toplumun zorluklar, sıkıntılar, belalar, tehlikeler, hastalıklar vb. karşısındaki öz güveni, ruh hali ve yüce bir ideale sarılması, yapışması, güvenmesidir. Maneviyat, insanın kişiliğini destekleyen psikolojik,

³⁴ el-Ankebut, 29/2.

³⁵ el-Hac, 22/11.

³⁶ el-Hadid, 57/24-25.

³⁷ Suat Cebeci, *Dini Danışmanlık ve Rehberlik* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 30.

³⁸ Mustafa Köylü, “Aile Değerler Eğitimi”, *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., 2016), 116.

³⁹ Kadir Ulusoy, “Değerli Bir Kavram Olarak ‘Değer ve Değerler Eğitimi’”, *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*, (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 6.

duygusal ve akli istidatlarıdır. Dayanma gücüdür.⁴⁰ Buna göre manevi değerler bireyin öz güvenini kazanmasına, yüce bir ideale sarılmasına ve güvenmesine yardımcı olmaktadır. Ancak söz konusu bu manevi değerler nelerdir ve insan manevi değerleri nasıl kazanacaktır?

Müslümanlar, beş vakit namazlarının her rekatında okudukları Fatıha suresinde, Rahman ve Rahim olan Allah'tan “*Bizi sırat-ı müstakime (dosdoğru yol) ilet*”⁴¹ ifadeleriyle yüce Allah'ın rehberliğini, kendilerine yol göstermesini istemektedir. Bakara suresinin ikinci ayetinde ise “*İşte bu kitap, muttakiler için bir yol göstericidir*”,⁴² “*Ramazan ayı ki; onda insanlar için bir yol gösterici ve açıklayıcı olan Kur'ân indirilmiştir*”⁴³ buyurularak, Kur'ân-ı Kerîm'in yol gösterici, yani rehber olduğunu bildirilmektedir. “*Fakat biz Kur'ân'ı bir nur yaptık, onunla kullarımızdan dilediğimize hidayet ederiz*”,⁴⁴ “*Şüphesiz ki, bu Kur'ân dosdoğru yola iletir*”⁴⁵ ayetlerinde geçen “hidayet” kavramı da Kur'ân'ın yol gösterici ve bir rehber olduğunu göstermektedir. “*Hani biz Musa'ya kitabı ve Furkan'ı vermiştik. Umulur ki hidayete eresiniz*”⁴⁶ ayetiyle Kur'ân-ı Kerîm'in rehberlik özelliğine daha önce Tevrat'ın da sahip olduğunu görüyoruz.

Özelde muttakiler, genelde tüm insanlar için rehber olan Kur'ân-ı Kerîm ilahi bir eğitim kitabıdır. Genel olarak eğitimle alakalı yapılan tariflere baktığımızda, eğitimin insanı geliştirdiğini, olgunlaştırdığını ve şahsiyetini şekillendirdiğini anlıyoruz.⁴⁷ Kur'ân-ı Kerîm şirkin ve küfrün karanlığında yollarını şaşırılmış ve kendi elleriyle yaptıkları putlara tapan insanların kalplerini imanla aydınlatarak, kız çocuklarını diri diri toprağa gömen insanların kalplerini yumuşatarak ve ahlaki değerleri körelmiş insanlar için fitratlarına uygun bir hayatı bahşederek, 23 sene gibi bir zaman diliminde tedrici olarak şekillendirmiş, kısaca onları eğitmiştir. Bunu yaparken bazen kıssa, bazen anlatım, bazen darbimesel, bazen benzetme, bazen soru cevap, bazen ödüllendirme, bazen ceza vb. yöntemlerle günümüz eğitimcilerine de örnek olacak biçimde eğitim metotlarının hemen her çeşidini kullanmıştır. Kulun Allah'a, peygamberine, ebeveynine, evlatlarına, mümin kardeşlerine, başka din mensuplarına, diğer mahlukata karşı sorumluluklarının neler olduğunu ve nasıl davranacağını bildiren Kur'ân-ı Kerîm, hayatı boyunca karşılaşılabilecek bela ve musibetlere karşı da dua, zikir, sabır, şükür, rıza ve tevekkül gibi manevi değerlerin kazanılması konusunda da ona rehberlik etmektedir. Bu noktada İslam din eğitimcilerinin üzerine son derece önemli görev düşmektedir.

Birçok batılı akademisyenin tanımlamasına göre inanç sistemi insanın hem toplumsal hem de psikolojik yaşantısında belirli bir rol oynamalıdır. Aksi takdirde o din değildir.⁴⁸ İslam din eğitiminin asıl gayesi, dinle ilgili bilgilerin sırf malumat olsun diye öğretilmemesidir. Bilakis dini bilgilerin vicdanımıza mal olması ve bir inanç sistemi halinde benliğimize kazandırılması söz konusudur. Bu bilgilerin insanın iç dünyasında iman, irade ve moral gücü olarak yer alması istenirken, bir taraftan da namaz ve oruç gibi ibadetler insan iradesini güçlendirmeye yönelik hareketler olarak görülmektedir.⁴⁹ Cündeb bin Abdullah'ın “*Biz buluş çağına yaklaşmış gençler iken peygamberimizin yanındaydık. O bize Kur'ân-ı öğretmeden önce*

⁴⁰ el-Meacim el-arabiyye.

⁴¹ Fatıha, 1/6.

⁴² el-Bakara, 2/2.

⁴³ el-Bakara, 2/285.

⁴⁴ eş-Şura, 42/52.

⁴⁵ el-İsra, 17/9.

⁴⁶ el-Bakara, 2/53.

⁴⁷ Özcan Demirel - Zeki Kaya, “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”, *Eğitim Bilimine Giriş*, 14. Bs (Ankara: Pegem Akademi, 2017), 5.

⁴⁸ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Sentez Yayıncılık, 2017), 46.

⁴⁹ Emin Işık, *Gençliğin Ruhi ve Manevi Problemleri* (İstanbul: İSAV Yayınları, 1987), 4.

imani, sonra Kur'ân-ı öğretti. Kur'ân öğrenmemizle de imanımız kuvvetlendi ve arttı”⁵⁰ ifadelerinden, Allah Resul’ünün eğitimde önceliği iman konusuna verdiği dikkatimizi çekmektedir. Dua, zikir, şükür, sabır ve tevekkül gibi, kulun doğrudan Allah Teâlâ ile irtibatını sağlayan kalbi ve lisani ibadetler de birer manevi değer olarak insanın maneviyatını güçlendirmektedir. Bunun için söz konusu değerlerin eğitimi ve insana kazandırılması son derece önemlidir. Ancak, dua, zikir, sabır, şükür ve tevekkül eğitiminden önce kulun sağlam ve kâmil bir Allah inancına sahip olması gerekmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm, hatırlamak anlamındaki zikirle kula, nimetleri vereni hatırlamayı, şükürle nimetleri verene minnettarlığı, dua ile sahip olduğu nimetlere zeval gelmemesi için Allah’a yalvarmasını, şayet nimetlerde noksanlık olursa yine Allah’ı hatırlaması gerektiğini, sabırla ve salat (dua) ile bir imtihan olduğuna inandığı bela ve musibetlerin üstesinden gelebileceğini öğretmektedir. İnanan insan Yüce Allah’ın “.....*sabredenleri müjdele!*” ifadesindeki ilahi müjdeye ulaşmak için bela ve musibetlere karşı sabırla dayanma gücü bulur, öz güveni kazanır. “İnna lillahi ve inna ileyhi raciun” (*O’na aitiz ve O’na döneceğiz*) diyerek, yüce Allah’ın vadettiği yüce ideale sarılır.

İnsan sahip olduğu bu manevi değerler sayesinde karşı karşıya geldiği bela ve musibetlerin durumuna göre hayatındaki olumsuz değişikliğe daha kolay uyum sağlar ve hayatına normal bir şekilde devam edebilir.

İbn Kayyim el-Cevziyye’ye göre bela ve musibetler, ölüm, hastalık, malın telef olması gibi yüce Allah tarafından gelen ve insanın karşı koyamayacağı ve hakaret ve fiziki şiddet gibi bir başkası tarafından gelen ve insanın karşı koyabileceği cinsten olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir.⁵¹ Birinci kategoriye giren bela ve musibetlerde insan için dört durum söz konusudur. Bunlar:

- Acizlik, şikâyet ve isyan durumu.
- Sabır durumu.
- Rıza durumu. Bu durum sabır durumundan daha üstündür.
- Şükür makamı. Bu durum sabır durumundan daha üstündür.

İkinci kategoriye giren bela ve musibetler karşısında da insan için dört durum söz konusudur. Bunlar:

- Af ve bağış durumu.
- İntikam düşüncesinden kalbin salim olma durumu.
- Kadere teslim olma durumu. Şayet kişiye gelen musibet bir zalim eliyle olmuş ise kişi bunun bir kader olduğuna ve o zalim eliyle ödüllendirildiğine inanır. İnsanlardan gelen bu tür eziyetler soğuk ve sıcak gibi engellenemez ve karşı konulamaz bir durumdur.
- İhsan durumu. Bu makamda insan kendisine yapılan kötülüğe iyilikle mukabelede bulunur.⁵²

İkinci kategoriye giren bela ve musibetlerle alakalı insanın durumunun ayrı bir inceleme konusu olduğunu düşündüğümüzden, sadece birinci kategoriyle alakalı insanın durumlarını açıklamaya çalışacağız.

⁵⁰ Kazvini, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Süneni ibn-i Mace, Mukaddime* (Mısır, 1395), 1/23.

⁵¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Uddetü's-sabirin ve zehiratü's-şakirin* (PDF: Beyrut, Dar-u İbni Kesir, 1989), 119-121. ,

⁵² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Uddetü's-sabirin ve zehiratü's-şakirin*, 119-121.

2.1. Acizlik, Şikâyet ve İsyân Durumu

Bu durumda bulunan insan ya bela ve musibetler karşısında aczini kabul eder ve bu durumdan kurtarması için yüce Allah'a dua ve tevekkül eder ya da kalbiyle, lisanıyla veya azalarıyla isyan eder. Şikâyet ve isyan durumundaki insan sanki Allah'ın (c.c) bu musibet sebebiyle kendisine zulmettiğini hisseder. Diliyle ah vah eder ve çeşitli ifadelerle yüce Allah'a isyan eder. Elbisesini, saçını, başını yolmaya kalkışır.

Acizlik durumunda bulunan insan için iki durum söz konusudur. Bunlardan biri tevekkül ederek yüce Allah'a güvenmek, diğeri ise dua ederek içinde bulunduğu durumdan bir an önce kurtulmaktır.

Tevekkül, kişinin acizliğini kabul edip başkasına güvenerek işini veya işlerini kendisi adına yerine getirmek üzere ona havale etmesidir. Yüce Allah'a tevekkül ise, bütün işlerinde kulun yüce Allah'a itimat etmesi, işlerini O'na havale etmesi, ihtiyaçlarını O'na arz etmesi, gelebilecek bela ve musibetlerden sadece O'na sığınması, sadece O'ndan korkması ve sakınması, O'nun rahmetine ve sonsuz keremine teslim olmasıdır.⁵³

Kişinin işlerini yüce Allah'a havale etmesi, işlerinde O'nu vekil kılması, O'na güvenmesi, O'nun takdirine razı olması, kurtuluşu, dertlerine dermanı ve hastalığında şifayı O'ndan beklemesi imanın en önemli alametlerinden ve müminin en belirgin sıfatlarından. Böyle bir imana sahip olan mümin, işlerin sonucu ne olursa olsun tevekkül ettiği Rabbine olan güveniyle kalben müsterih olup “*inna lillahi ve inna ileyhi raciun*” (Allah'a aitiz ve O'na dönücüyüz) diyerek teselli bulur.

Tevekkül, ümitlerin tükendiği, çarelerin nihayete erdiği bir anda Allah'a (c.c) ümit bağlamak ve çareyi sadece O'ndan beklemektir. Tevekkül, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v) ve ashabının, kâfirlerin tehdidi ile karşı karşıya geldiklerinde “*hasbünallahu ve ni'mel vekil*”⁵⁴ diyerek, kendilerinden üç kat daha fazla ve maddi güce sahip olan düşmana karşı yüce Allah'ı yanlarında hissetmektir.

İnsan ahsen-i takvim üzere yaratılmakla birlikte, zayıf yaratılmıştır. Yüce Allah tarafından kendisine verilen güç ve kabiliyetleri sınırlıdır. Bundan dolayı tek başına olaylarla mücadele etmesi, bela ve musibetlerin üstesinden gelmesi mümkün değildir. Kur'ân-ı Kerim'in değişik surelerde müminlerin yüce Allah'a tevekkül ettiklerinden, daha doğrusu tevekkül etmeleri gerektiğinden bahsederek bize tevekkülün önemini öğretmektedir.

Tevekkül, kulun nimetler karşısında şükretmesi, nimetlerin zevali karşısında sabretmesidir. Yaratanın, yaşatanın, rızkı verenin ve alanın, öldürenin yüce Allah olduğuna inanan kul işlerinin neticesini tevekkül ettiği Allah'a havale edeceğinden, sonuç ne olursa olsun üzülmecektir. Ya sabredecek ya da şükredecektir. Tevekkül, kulun Allah'ı kendisiyle beraber olduğuna inanmasıdır. Kur'ân-ı Kerim bize, Hz. Musa'nın önünde denizi, arkasında Firavun'u ve askerlerini görünce “*kellâ inne maiye Rabbi*” (*hayır Rabbim mutlaka benimledir.*)⁵⁵ diyerek Allaha tevekkül ederek Firavun'dan nasıl kurtulduğunu öğretmektedir.

Müminlerin; yüce Allah zikrolduğunda kalpleri titreyen, ayetleri okunduğunda iman artan ve Rablerine tevekkül edenler⁵⁶ olduğunu bildiren yüce Allah, tevekkülün müminlerin en

⁵³ İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*.

⁵⁴ Ali İmran, 3/73.

⁵⁵ eş-Şura, 26/62.

⁵⁶ el-Enfâl, 8/2.

önemli özelliği olduğunu bildirmektedir. Tevekkül kulun yüce Allah’a güvenmesidir. Nimetleri verenin de alanın da yüce Allah olduğunu bilmesidir.

Musibetler karşısında aciz olduğunu hisseden insanın bir diğer hali ise teselliye duada bularak yüce Allah’a sığınmasıdır. Müslim’de geçen bir hadisi şerife göre: “Kendisine musibet dokunan Müslüman yüce Allah’ın emrettiği gibi *“Allah’a aitiz ve yine O’na rücu edeceğiz”* der ve *“Allah’ım bana verdiğin bu musibetle beni mükâfatlandır, bana bundan daha hayırlısını ver.”*⁵⁷ şeklinde dua etmesini tavsiye etmiştir.

Davet etmek, çağırmak, yardım istemek⁵⁸ anlamlarına gelen “dua” kavramı, Kur’ân-ı Kerim’de 212 yerde farklı kalıplarda benzer manalarda geçmektedir. Dua, kulun inanmış olduğu Rabbi’nin kendisine yakın olduğunu ve dua vasıtasıyla istediklerine Allah’ın cevap vereceğinin ümidi içerisinde kendisini güvende hissetmesidir. Dua, kulun içinde bulunduğu sıkıntısını Allah’a (c.c) arz etmesi ve bu sıkıntıdan kurtulmak için O’ndan yardım dilemesidir. Kur’ân-ı Kerim’de hemen bütün peygamberlerin çeşitli durumlarda dua ettiğini, İslam peygamberi Hz. Muhammed’in (s.a.v) de hem kendisinin dua ettiğini hem de duayı tavsiye ettiğini görüyoruz. Bedir savaşında *“Allah’ım! Ben senden ahdini ve vaadini istiyorum. Allah’ım! Eğer (müminlerin helakini) diliyorsan (ve onlar da helak olurlar ise) bugünden sonra sana ibadet edilmeyecek!”* şeklindeki duasıyla, müminlerin içinde buldukları sıkıntıyı yüce Allah’a arz ediyor ve karşılaştıkları bela ve musibete karşı O’ndan yardım diliyordu.⁵⁹ Hz. Peygamberin bu duası üzerine, *“Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da ‘Ben size art arda bin melekle yardım ediyorum’ diye cevap vermişti”*.⁶⁰ Kul ile Allah (c.c) arasındaki irtibatı ve iletişimi sağlayan dua, aslında kulun aczini, güçsüzlüğünü her şeye kadir olan yüce Allah’a bildirmesidir. Duayı müminin silahı olarak nitelendiren Hz. Peygamberimiz: *“Dua, başa gelen ve henüz gelmeyen belaya karşı fayda sağlar. Ey Allah’ın kulları, duaya sarılın”*⁶¹ şeklindeki ifadeleriyle bela ve musibetler karşısında duanın önemine işaret etmiştir. Makbul olan ise sadece bela ve musibetler karşısında, sıkıntılı zamanlarda dua etmek değil, varlıkta ve yoklukta, sıkıntıda ve darlıkta da yani her halde kul dua etmelidir. Zira *“İnsana bir nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirir ve yan çizer. Fakat ona bir kötülük dokunduğunda da yalvarmaya başlar”*⁶² ayeti kerimesiyle duanın sadece darlık zamanda değil, genişlik zamanda da yapılması gerektiğinin eğitimi veriliyor. Hz. Peygamberimiz de *“Sıkıntılı ve ıstıraplı anlarda duasının Allah tarafından kabul edilmesi kimi sevindirirse, bolluk ve ferahlık zamanlarında duasını çoğaltsın”*⁶³ ifadeleriyle bela ve musibetler karşısında yapılan duaların kabulünün ne şekilde olabileceğine işaret etmiştir.

“Kullarım sana beni sorarlarsa ben onlara çok yakınım, bana dua ettiğinde dua edenin isteğine cevap veririm”,⁶⁴ mealindeki ayeti kerime ile yüce Allah kuluna çok yakın olduğunu, Kaf suresi 16. ayette ise şah damarından daha yakın olduğunu bildirerek, kulunun duasını işittiğini ve dua eden kulunun isteğini yerine getireceğini adeta garanti etmektedir. Kul ya bela ve musibetle karşılaşmamak için önceden dua eder, ya da bela ve musibetle karşı karşıya geldiğinde, bela ve musibetin kendisinde yaptığı zarardan kurtulmak için dua eder. Her iki halde

⁵⁷ Kuşeyri el Nisaburi, Ebu-l Hasen Müslim bin el Haccac Müslim, *Sahih-i Müslim*, t.y., kit. Cenaiz/2.

⁵⁸ İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*, Dua Md.

⁵⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 2/51.

⁶⁰ el-Enfal, 8/9.

⁶¹ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam*, 2/52.

⁶² el-Fussilet, 41/51.

⁶³ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Hadislerle İslam*, 2/53.

⁶⁴ el-Bakara, 2/186.

de duanın gücüne inanan insan kendisini yüce Allah'ın korumasında hissedeceğinden karşılaştığı bela ve musibetlerin etkisini daha hafif atlatabilir.

“İnsanın başına bir kötülük geldiği zaman, içten gelerek Rabbine yalvarır”⁶⁵ mealindeki ayeti kerimede insanın, içinde bulunduğu psikolojik ve manevi durumlar karşısında Allah'a nasıl yalvardığı, daha doğrusu nasıl yalvarması gerektiğinin öğretildiği görülmektedir. Yine aynı şekilde Yunus suresinin 12. ayetinde insanın sıkıntıyla karşı karşıya geldiğinde ayaktayken, otururken ve yatarken Allah'a yalvardığı ifade edilmektedir. Bu ayeti kerimede sıkıntının, çoğu insanı Allah'a yalvarmaya sevk ettiğine dikkat çekilmektedir.⁶⁶

Dua ile kul, yüce Allah'ın yanındaki değerinin arttığına da inanır. Bu inançla gerek normal zamanlarda gerekse sıkıntılı zamanlarında Allah'a dua ederek hayrın kendisinde bulunduğu ve her şeye gücü yeten⁶⁷ yüce Allah'ı yanında hisseder. Kur'an-ı Kerim'e göre yüce Allah, hastalık, bela ve musibet gibi sebeplerden ötürü sıkıntıda olanın dua etmesi halinde duasına icabet edeceğini ve içinde bulunduğu kötü durumu ondan defedeceğini müjdelemektedir.⁶⁸ Bu müjdeye göre sıkıntı halinde yapılan dualar yüce Allah tarafından kabul edilmektedir. Ancak bela ve musibetlerle karşı karşıya gelen insan dua etmediği sürece yüce Allah'ın icabeti söz konusu değildir.⁶⁹

Bela ve musibetler karşısında dua aslında insanın halini, sevdiği ve güvendiği, yardımını umduğu yüce Allah ile paylaşmasıdır. Eyyûb ve Ya'kûb peygamberlerin durumlarını anlatan şu ayeti kerimeler bu duruma en güzel örnektir. “Eyyûb'u da an! Hani rabbine, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik”.⁷⁰ Ya'kûb da şöyle dedi: "Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah gelen bilgiyle biliyorum”.⁷¹

Duanın manevi gücüne inanması için insanın önce sağlam bir imana sahip olması ve şartlı kulluk etmemesi gerekir. Böyle bir iman sahip olmayan insan, bela ve musibetler karşısında gerek kalp ile gerek dil ile gerekse davranışlarıyla yüce Allah'a isyan eder. Bu durumda olan insan, yüce Allah'ın kendisine musibet sebebiyle kendisine zulmettiği düşüncesine kapılarak ya “ben ne yapmış olabilirim ki, namazımı kılan, hayrımı, hasenatımı yapan biriyim, bu bela nereden geldi başıma, ben bunu hak etmiyorum” gibi ifadelerle yüce Allah'a adeta isyan eder veya ah vah ederek üstünü başını parçalamak, saçını başını yolmak ve dizlerine vurmak gibi davranışlarda bulunur. Yüce Allah'tan gelen bela ve musibetlere karşı bu şekilde davranan kişiler hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Yine insanlar içinde kimileri vardır ki, Allah'a şartlı olarak kulluk eder; öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur, ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dünyasını da ahiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsrân işte budur”.⁷²

⁶⁵ ez-Zümer, 39/8.

⁶⁶ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), 2/439.

⁶⁷ Ali İmran, 3/26.

⁶⁸ en-Neml, 27/62.

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1971, 2/3694.

⁷⁰ el-Enbiya, 17/84.

⁷¹ Yusuf, 12/86.

⁷² el-Hac, 22/11.

2.2.Sabır Durumu

Lügatte sabır, tahammül etmek, şikâyet etmeksizin sükunetle beklemek, acele etmemek, gibi manalara gelmektedir.⁷³ Sabır, kişinin elem ve acılar karşısında kendisini tutması, nefesine hâkim olması, diliyle şikâyet etmekten hâkim olması, elbisesini parçalamak, yüzüne vurmak gibi davranışlardan uzak durmasıdır.⁷⁴

Sabır makamındaki insan, hoşlanmadığı ve sevmediği halde ne diliyle ne hal ve hareketleriyle ne de kalbiyle olumsuz bir tepki göstermez. Bu makamda olan kişiye göre sabır insanı düşmanlarının kurduğu tuzaklara karşı korumaktadır. Zira yüce Allah tuzak kuranların yaptıklarını bildiğini ve kurulan tuzağın sabreden kuluna zarar vermeyeceğini müjdelemektedir.⁷⁵ Yüce Allah malları ve canları konusunda kullarının denemeden geçirileceğini, kendilerine kitap verilenler ve yüce Allah'a şirk koşanlardan birçok üzücü şeyler işiteceklerini, bu durumda mümine yakışanın sabretmek olduğunu⁷⁶ bildirerek sabrın faziletini öğretmektedir. Lokman'(a.s.) "*Ey yavrucuğum! Başına gelene sabret*"⁷⁷ ifadeleriyle oğluna sabır eğitimi vermektedir.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, kardeşlerinin ihanetine ve kötülüklerine karşı sabrederek onlara ihsanda bulunan Yusuf'u (a.s.) örnek göstererek, kıssa ile sabır eğitimi vermekte ve sabredenlerin ecrinin asla zayi olmayacağını bildirmektedir.⁷⁸ Yine aynı şekilde Hz. Şuayb'in hastalığında; "*Rabbim, zarar bana dokundu, Sen merhametlilerin en merhametlisin*"⁷⁹ şeklindeki duasını örnek göstererek, hastalıkta nasıl dua edileceğini öğretmektedir. Ardından "*Biz onu sabredici bulduk. Ne iyi kuldu o! Gerçekten Allah'a yönelirdi*"⁸⁰ şeklindeki ifadelerle de sabırlı davranışı nedeniyle yüce Allah (c.c) tarafından övgüye layık bir kul olduğuna dikkat çekilmektedir. Asır suresinde sabretmeyen ve sabrı tavsiye etmeyen insanın hüsranda, zarar ve ziyanda olduğu bildirilirken,⁸¹ Zümer suresinde de sabredenlere mükafatlarının sınırsız verileceği⁸² müjdelenmek suretiyle sabrın önemine işaret edilmektedir. "*Ey iman edenler sabır ve salat ile yardım isteyin, zira Allah sabredenlerle beraberdir*"⁸³ ifadeleriyle, yardıma muhtaç olan müminlerin tutunmaları gereken "zikir, şükür, sabır, salat (dua) gibi manevi dalların neler olduğunu öğretmektedir.

İslam peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v) kendisine yapılan eziyetlere karşı, diğer peygamberlerin yaptığı gibi sabredip üzülmemesi⁸⁴ telkin edilmektedir. Yine yüce Allah, inananlara hitaben "*Sizi deneyeceğiz ki, içinizden cihad edenleri, zorluklara göğüs gerenleri ortaya çıkaralım ve sizinle ilgili haberleri de açığa kavuşturalım*"⁸⁵ ifadeleriyle, zorlukların, sabredenlerin ortaya çıkması için bir imtihan olduğunu bildirmektedir.

Yukarıdaki ayetlerden anlaşılıyor ki; insan hayatı, başarı- başarısızlık, mutluluk-mutsuzluk, fakirlik-zenginlik, sağlık-hastalık gibi çeşitli imtihanlarla geçen inişli-çıkışlı bir yoldur. Bu yolda devam eden insan, menziline ancak sabırla ulaşabilmektedir. Her türlü

⁷³ el-Meacim el-arabiyye, "sabır"

⁷⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Uddetü's-sabirin ve zehiratü's-şakirin*, 9.

⁷⁵ Ali İmran, 3/120.

⁷⁶ Âli İmran, 3/181.

⁷⁷ Lokman, 31/17.

⁷⁸ Yusuf, 12/90.

⁷⁹ el-Enbiya, 21/83.

⁸⁰ es-Sad, 38/44.

⁸¹ el-Asr, 103/1-5.

⁸² ez-Zümer, 39/10.

⁸³ el-Bakara, 2/153.

⁸⁴ en-Nahl, 16/127-128, el-Ahkaf 46/35, el-En'am 6/34.

⁸⁵ Muhammed, 47/31.

başarının sırrı sabırdır. Bela ve musibetlerin, hastalık ve dertlerin, öfke ve gazabın, haramlardan sakınmanın, ibadetlere devam etmenin, korkunun ve tüm acıların, meşakkatlerin, helal rızık temin etmenin, emr'i bil ma'ruf ve nehy'i an-il münker'in, hayırlı evlat yetiştirmenin, aile huzurunun, toplumda barışın, bir ülkenin kalkınmasının, bir milletin birlik ve beraberliğinin, düşmanla mücadelede başarının, ilim yolunda muvaffakiyetin ve ilahi müjdeye nail olmanın sırrı ve ilacı sabırdır.

2.3. Rıza Durumu

Rıza makamındaki insan sanki musibet kendisinde dokunmamış gibi davranır. Kalben müsterih ve musibetin yüce Allah'tan geldiğine inanarak ondan razı olur.

“Allah'ın izni olmadan başa gelen bir musibet yoktur. Kim Allah'a iman ederse Allah onun gönlünü doğruya yöneltir. Allah her şeyi bilmektedir.”⁸⁶ Bu ayeti kerimede geçen “Allah'ın izni olmadan başa gelen bir musibet yoktur” ifadesini İbn Abbas, “Allah'ın kaderi ve dilemesiyle” şeklinde, “Kim Allah'a iman ederse Allah onun gönlünü doğruya yöneltir” ifadesini, “kendisine musibet uğrayan kişi, bu musibetin Allah'ın hükmü, kaderi ile olduğunu bilir, sabreder ve Allah'ın hükmüne razı olur, Allah'ta onun kalbini doğruya yöneltir, musibet sebebiyle kaybettiği dünyalığın yerine başka bir şeyi verir, kendisinden aldığı dünyalığın yerine daha hayırlısını vereceğine dair kesin inancı onun kalbine yerleştirir” şeklinde açıklar.⁸⁷

2.4. Şükür Durumu

Lügatte, yapılan ihsanı itiraf etmek ve onu yaymak anlamına gelen şükür,⁸⁸ istilahta gizli ve aşikâr kötülükten sakınmakla beraber itaatte yeteri derecede gayret göstermektir.⁸⁹ İbn-i Manzur'a göre şükür, söz, fiil ve niyet ile nimete karşılıkta bulunmaktır. Kişi nimeti veren lisanı ile över, itaatte gayret gösterir ve inanır ki kendisine nimeti veren onun Rabbi'dir.⁹⁰ Ferrai'ye göre şükür, ihsanı bilmek ve ondan bahsetmektir.⁹¹

Nimet, rızık, mal ve benzeri insanı sevindiren şeylerdir.⁹² Kur'ân-ı Kerîm'de ise nimet; din ve kitap,⁹³ rahat bir hayat,⁹⁴ rızık genişliği,⁹⁵ insanın talep ettiği ve arzuladığı her şey,⁹⁶ olarak zikredilmektedir. Yüce Allah nimetlerini hatırlatarak zikredilmesini emretmektedir.⁹⁷

Bazen birbirinin yerine kullanılan şükür ile hamd arasında fark vardır. Hamd övüleni sahip olduğu daimî sıfatlarından ötürü sözle övmek iken, şükür yapılan iyiliklerden ötürü iyilik sahibine söz, kalp ve davranışla memnuniyetini ifade etmektir.⁹⁸

Şükür, öncelikle kulun nimeti kendisine veren yüce Allah'la ve kullarıyla sevincini paylaşması ve nimeti verenin kadrini kıymetini bilmesi, O'nun hukukuna riayet etmesidir. Kulun nimetlere karşı şükretmesinden yüce Allah'a ulaşan hiçbir şey yoktur. Zira kul şükrettiğinde kendisi için şükretmiş, nankörlük ederse kendisi için nankörlük etmiş olur.

⁸⁶ Et-Tegabün, 64/11.

⁸⁷ İbn Kesir, Ebu-l fidae İsmail, *Tefsir'u-l Kur'an'i-l Azim* (Beirut: Dar-ul Marife, 1983), 4/375.

⁸⁸ el-Meani, *el-Meacim el-Arabiyye*.

⁸⁹ Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkâmi'l Kur'an* (PDF: t.y.), el- Bakara, 2/52.

⁹⁰ İbn Manzur, *Lisanu'l-arab*, "şkr".

⁹¹ Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul-Beyan 'an Te'vili Ayi'l-Kur'an* (PDF:Kahire, 2001), 2/166.

⁹² İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasit* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1884).

⁹³ el-Bakara, 2/211.

⁹⁴ el-Fecr, 89/15.

⁹⁵ Lokman, 31/20.

⁹⁶ İbrahim, 14/34.

⁹⁷ El-Bakara, 2/231, el-Fatır 35/3, Lokman 31/32.

⁹⁸ İbn Kesir, *Tefsir'u-l Kur'an'i-l Azim*, 1/43.

Nitekim yüce Allah Hz. Süleyman'a atfen *"Bu, şükür mü yoksa nankörlük mü edeceğim diye diye beni sınavan Rabbimin bir lütfudur. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, kerem sahibidir"*⁹⁹ buyurmuştur.

*"Hani rabbiniz, eğer şükrederseniz size daha çok veririm, nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım pek şiddetlidir! diye bildirmiştir"*¹⁰⁰ mealindeki ayeti kerimesinden şükredenlere yüce Allah'ın nimetleri artıracığı, nankörlük edenlere ise azap edeceği anlaşılırken, Âl-i İmran suresi 144. ve 145. ayetlerinde şükredenleri kesin bir ifade ile ödüllendirileceğini müjdelemektedir.

Şükürün zıttı ise nankörlüktür. İçerisinde yaşadığı halde nimetleri zikretmemek nankörlüktür. Bu Kur'ân-ı Kerîm'de "küfr" kelimesiyle zikredilmektedir ve zemmedilmektedir. *"Eğer insana tarafımızdan bir nimet tattırır da sonra ondan çekip alırsak tamamen ümitsizliğe düşer, nankör olur"*.¹⁰¹ Hâlbuki kul kendisine verilen nimetin elinden alınmasını kendisi için takdir edilmiş bir imtihan veya günahına kefaret için olduğunu düşünürse hem yüce Allah'a olan güvenini yitirmeyecek hem de üzülmecektir. *"Yeryüzünde vuku bulan veya başınıza gelen hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Kuşkusuz Allaha göre kolaydır". Kaybettiklerinize üzülmeysiniz diye (böyle yapmıştır). Allah kendini beğenen, böbürlenen hiç kimseyi sevmez"*.¹⁰² Yüce Allah başına gelen musibet karşısında sahip olduğu nimetleri unutanları *"İnsan Rabbine karşı pek nankördür"*¹⁰³ ifadeleriyle zemmetmektedir.

Şükür kalp ile lisan ile ve azalarla gerçekleşebilir. Kalp ile yapılan şükür, nimeti vereni kalben hatırlamak, yani zikretmekten ibarettir. *"Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Allah'tan başka gökten ve yerden sizi rızıklandıran bir yaratıcı var mı? Ondan başka tanrı yoktur. Öyleyse niçin haktan dönüyorsunuz!"*¹⁰⁴ İfadeleriyle yüce Allah'ın bu hususa işaret ettiği görülmektedir. Kalp ile nimeti vereni hatırlamak suretiyle yapılan şükür, övgü ifade eden kelimelerle dile getirilirse lisan ile şükredilmiş olmaktadır. Peygamberimizin, uykudan uyandığında, yemek yediğinde, yatağa yattığında "el hamdü lillahi-İlezi" şeklinde başlayan dualarını şükürün lisan ile olanına örnek verilebilir. Azalarla olan şükür ise yüce Allah'ın rızasına uygun salih amellerdir. Kur'ân-ı Kerîm buna şu şekilde işaret ediyor. *"...Nihayet çocuk olgunluğa ulaşır kırk yaşına girince şöyle yakarır: "Rabbim! Bana ve ana-babama lütfettiğin nimete şükretmeye, razı olacağın işleri yapmaya beni muvaffak kıl..."*.¹⁰⁵ Nimetlere karşılık şükretmek mümin ve Müslüman olmanın hatta insan olmanın gereği olup tabii bir şeydir. Netice itibarıyla şükür yüce Allah'ın rızasına ve hoşnutluğuna, nimetlerin devamına ve artmasına vesile olmaktadır.

Yukarıdaki ayetlerle yüce Allah, önce nimetlerini hatırlatarak kullarının şükretmeleri gerektiğini, şükürün nasıl olacağını ve şükretmeyenlerin nankörlerden olacağını, nimetler elinden alındığı zaman kulun sabrederek önceden ve hali hazırda sahip olduğu nimetlere şükretmesi gerektiğini öğretmekte ve sabrın ve şükürün önemine işaret etmektedir.

Nimetler insanı sevindirir. Bunun için insanın nimetlere karşı şükretmesi imanının ve insanlığının gereğidir. Fakat bela ve musibetler ise insana elem ve üzüntü verir. Çünkü sabrı

⁹⁹ en-Neml, 27/40.

¹⁰⁰ İbrahim, 14/7.

¹⁰¹ Hud, 11/9.

¹⁰² el-Hadid, 57/22-23.

¹⁰³ el-Adiyat, 100/7.

¹⁰⁴ el-Fatır, 35/3.

¹⁰⁵ el-Ahkaf, 45-15-20.

gerektiren bela ve musibetle, şükşü gerektiren nimet birbirinin zıddıdır. Bela karşısında sabretmeyi ve nimet karşısında şükretmeyi anlamak mümkündür. Ancak sabredilmesi gereken bela ve musibetler karşısında nasıl şükrederiz veya şükşü tavsiye edebiliriz?

Musibetler karşısında şükşü makamında olan insan, karşı karşıya geldiği bela ve musibetler canını yakmasına ve onu üzmesine rağmen şükretmek suretiyle manen kendisini huzurlu hissedebilir. Kendisine isabet eden bir olumsuzluk karşısında insan, daha ađırđ ile karşı karşıya gelmediği için şükredebilir. Geçirdiği bir kaza esnasında sadece malına zarar gelmiş ise canına bir zarar gelmediği için şükredebilir. Yani daha büyük bir bela ve musibete uğramadığından ötürü şükredebilir. İnanan insan için hayat sadece bu dünya hayatından ibaret değildir. Bu dünya hayatı onun için bir imtihandır. Kendisine isabet eden şey canını yakan bir durum ise bunun günahlarına kefarete olduğuna inanır ve bundan dolayı şükredebilir. Yine aynı şekilde inanan insan için dünya hayatında bela ve musibetlerle en çok peygamberler, sonra Allah'ın yanındaki derecesi en iyi olan insanlar karşı karşıya gelirler. Buna inanan insan musibet karşısında şükredebilir.

Yukarıda zikredildiği gibi musibet kavramıyla şükşü kavramının Kur'ân-ı Kerîm'de aynı sayıda (yetmiş beş yerde) geçmesi, musibetle şükşü arasındaki ilişkiye dikkatimizi çekmektedir. Sabırla şükşü kavramı da "*şüphesiz bunda sabreden ve şükreden herke için ayetler (ibretler) vardır*"¹⁰⁶ ayeti kerimesinde de birlikte zikredilerek aralarındaki ilişkiye işaret edilmiştir.

Nimetler karşısında, kalbi, lisanı ve haliyle şükreden kul bir taraftan nankör olmadığını ifade ederken, diğer taraftan da nimetlerin elinden gitmesine, yani bela ve musibetlere karşı ilahi müjdeyi ümitle sabrederek karşılamakta ve böylece maneviyatını güçlendirmektedir. Bela ve musibetler karşısında bir taraftan sabreden insan, diğer taraftan, "buna da şükşü, beterin de beteri vardır" demek suretiyle kendisine elem ve keder veren bela ve musibet karşısında dua, zikir, şükşü, sabır ve tevekkülle teselli bulmaktadır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerîm'e göre bela ve musibetler Allah'ın (c.c) kulları için hayır veya şerle olan bir imtihandır. Kulun hoşlanmadığı her şey musibet olarak kabul edilmektedir. Bela bazen külfetle imtihan olabildiği gibi, bazen de nimetle de olabilmektedir. Yüce Allah, kuluna nimet vererek onu imtihan ettiği gibi, verdiği nimeti almak veya hiç vermemekle de imtihan edebilir. Bunun hikmeti ise müminle münafiğı ayırt etmek içindir.

Musibetler ise ya ceza niteliğinde ya da imtihan niteliğinde olabilir. Ceza niteliğinde olanlar ise umumi ya da ferdi olabilir. Ne türden olursa olsun musibete karşı esasen kulun yapabileceği bir şey bulunmamaktır. Kul bu durumda gerek kasıtlı gerekse hata ile yaptığı suçun cezasını dünyada çekmiş olur. İmtihan niteliğinde olan musibetler ise, herhangi bir günahın ve suçun cezası olmaksızın sırf kulların imanının derecesini, sabrını, şükşünü denemek için olduğundan, kulun üzerine düşen sabretmek ve hatta duruma göre şükretmektir.

Bela ve musibetler karşısında insan ya acizliğini bilir ve kabul eder, kendisini bu durumdan kurtaracak olan yüce bir varlığa, Allah'a sığınır, O'na dua eder, tevekkül eder, ya üzülmesine rağmen sabreder katlanır, ya bela ve musibetin Allah'tan geldiğine, bir imtihan olduğuna, günahının kefareatine, derecesinin yükseleceğine inanır şükreder, kaza ve belanın kendisi için takdir edilmiş olduğunu kabul eder, acısı, elemi ne kadar olursa olsun razı olur, ya

¹⁰⁶ İbrahim, 14/5.

da bela ve musibetler karşısında isyan eder, kendisinin bunu hak etmediğine inanır, şikayette bulunur. İnsanın bela ve musibetler karşısında şikâyeti ve isyanı onu daha da fazla üzebileceği gibi, bu tavrından dolayı günah işlemesine vesile olabilir.

Bela ve musibetlerle başa çıkmada insan ya dua, zikir, şükür, sabır, rıza ve tevekkül gibi, eğitim yoluyla daha önce sahip olduğu yüce ideallere ve değerlere sarılarak bu değerlerden aldığı manevi destekle içinde bulunduğu durumdan bir an önce kurtulup normal hayata dönebilir veya şikâyet ve isyan ederek hayatını daha da zor duruma sokabilir. Dua, şükür, sabır ve tevekkül, bunların her biri ibadet niteliğinde farz olan dini bir vecibelerdir. Çünkü bunların her biri Kur'ân-ı Kerîm'de emir kipleriyle geçmektedir. Dua, zikir, şükür, sabır ve tevekkülle insan bir taraftan Allah'a (c.c) karşı kulluk vazifesini yerine getirirken diğer taraftan nimetler karşısında şırmamayacak, nimeti verenin ve nimetin kadrini kıymetini bilecek, aynı zamanda bela ve musibetler karşısında, adeta bir tabibin verdiği ilaç gibi bunlardan herhangi birine sarılarak içinde bulunduğu üzüntü, elem ve kederden en kısa zamanda kurtulabilecektir.

Kaynakça/References

- Abdülbaki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l- Kerîm*. 3. Bs. Lübnan/Beyrut, 1992.
- Altaş, Nurullah. "Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Deneysel Araştırma)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXXIX/1 (1999): 599-659.
- Ayten, Ali. Gülüşan, Göcen. Kenan Sevinç ve Eyyüp E. Öztürk. "Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/2, (2012): 45-79.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayın., 2007.
- Cebeci, Suat. *Dini Danışmanlık ve Rehberlik*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., 2012.
- Cürcani,. *Tarifat*. t.y.
- Demirel, Özcan - Kaya, Zeki. "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar". *Eğitim Bilimine Giriş*. 14. Bs. Ankara: Pegem Akademi, 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Hadislerle İslam*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *IV. Din Şurası*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- el-Meacim el-arabiyye*. Erişim: 26 Kasım 2019. <https://www.almaany.com/>.
- el-Meani. *el-Meacim el-Arabiyye*. <https://www.almaany.com/>. Erişim: 20 Nisan 2019. <https://www.almaany.com/>.
- Işık, Emin. *Gençliğin Ruhi ve Manevi Problemleri*. İstanbul: İSAV Yayınları, 1987.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, *Uddetü's-sabirin ve zehiratü 'ş-şakirin*. Beyrut, Dar-u ibni Kesir, 1989.
- İbn Kesir, Ebu-l fidai İsmail. *Tefsir'u-l Kur'an'i-l Azim*. Beyrut: Dar-ul marife, 1983.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem b.Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfi(ö.711/1311). *Lisanu'l-arab*. Beyrut, t.y.

- Karagül, Arslan. “Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi” 14/40: 5-27. Erişim: 26 Kasım 2016. http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2013/07/holland_manevi_bakim.pdf.
- Kazvini, Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-. *Süneni ibn-i Mace, Mukaddime*. Mısır, 1395.
- Kirschhof, Tobias. *Seelsorge in den Krankenhäuser des Evangelischen Johannesstifts*. Erişim: 26 Kasım 2029. Tobias Kirshhof, “Seelsorge in den Krankenhäuser des Evangelischen Johannesstifts”, Evangelische Johannesstift, https://www.evangelischesjohannesstift.de/sites/default/files/stiftung/PDFs/Seelsorge/Seelsorgehandbuch_Krankenhaeuser.pdf.
- Koç, Mustafa. “Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları Bağlamında ‘1. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi üzerine Bibliyometrik Analizler’”. Erişim: 26 Kasım 2019. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303732>.
- Köylü, Mustafa. “Aile Değerler Eğitimi”. *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. şti., 2016.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. 17. Bs. Ankara: Sentez Yayıncılık., 2017.
- Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Cami’ li ahkâmi’l kur’an*. t.y.
- Küçük, Mehmet. *Bir Psikoloğun Kaleminden Manevi Rehberlik*. İstanbul: Ahir Zaman Yayınları, 2017.
- Mustafa, İbrahim - Ziyad, Ahmed Hasan ez- - Abdulkadir, Hamid - Ali en-Neccar, Muhammed. *el-Mu’cemu’l-vasit*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1884.
- Müslim, Ebu-l Hasen Müslim bin el Haccac Kuşeyri el Nisaburi -el. *Sahih-i Müslim*. t.y.
- Sohn, Jürgen. *Krankenhausseelsorge als Aufgabe der Kirche und des Krankenhauses*. Evangelische Kirsche im Rheinland, 2012.
- Söylev, Ömer Faruk. “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkanları ve Yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği”. Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014., Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, (2016)
- Taberi, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerir. *Cami’ul-Beyan’an Te’vili Ayi’l-Kur’an*. Kahire, 2001.
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş, 2009.
- Ulusoy, Kadir. “Değerli Bir Kavram Olarak ‘Değer ve Değerler Eğitimi’”. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. 2. Bs. Ankara: Pegem Akademi, 2016.
- Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Yazır, Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.